سال هفتم، شماره ۲۸، زمستان ۱۳۹۸، صفحات ۱۴۳–۱۱۱

بررسی عملکرد توزیع بودجه بین استان‌های مختلف ایران بر اساس ظرفیت و نیاز آن‌ها طی سال‌های اول و آخر دولت دهم و یازدهم

محمد غفاری‌فرد
استادیار دانشگاه اهل‌بیت، تهران، ایران
ghaffary2@yahoo.com

محمدرضا شجاعی
دانشجوی دانشگاه اهل‌بیت، تهران، ایران (نویسنده مسئول)
mohammadrezashujaie57@Gmail.com

وجود تبعیض اقتصادی در کشور می‌تواند زمینه‌ساز تهدید نرم اقتصادی قلمداد شود و آگاهی از چگونگی اندازه‌گیری آن و بررسی روند آن طی دولت‌های مختلف می‌تواند بیان‌کننده عملکرد آن‌ها در مقابله با این پدیده باشد. در این تحقیق کوشش شده است تا شاخص ترکیبی تبعیض اقتصادی بین استان‌های ایران بر اساس اصول قانون اساسی و مبانی شاخص توسعه انسانی با توجه به ظرفیت و نیاز استان‌ها در نحوه توزیع بودجه بین استان‌ها طی سال‌های اول و آخر دولت دهم و یازدهم با استفاده از روش تجزیه و تحلیل آماری مورد بررسی قرار گیرد. نتایج نشان می‌دهد در میانگین سه‌ساله توزیع بودجه نسبت به نیازها و ظرفیت‌ها؛ استان‌های مرکزی، البرز، آذربایجان شرقی و هفت استان دیگر در بدترین وضعیت قرار دارند و توزیع بودجه به ضرر آن‌ها است. توزیع بودجه بین استان‌های گلستان، خراسان رضوی، کرمان و هفت استان دیگر مطابق با نیازها و ظرفیت‌هایشان است. همچنین توزیع بودجه بر اساس نیازها و ظرفیت‌ها به نفع استان‌های قم، خراسان جنوبی، گیلان و هشت استان دیگر صورت گرفته است. در این تحقیق ضریب تغییرات نشان می‌دهد که در بین سال‌های مزبور، در سال ۱۳۹۲ کمترین تبعیض اقتصادی بین استان‌های کشور صورت گرفته است.

طبقه‌بندی JEL: G21, G28, M41.
واژگان کلیدی: تبعیض اقتصادی، استان، بودجه، ظرفیت، شاخص توسعه انسانی.

* تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۰۵/۱۴ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۱۰/۲۰

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-03]

۱. مقدمه

تبعیض پدیده‌ای است که به طور مستقیم روی آسایش و رفاه جامعه اثرگذار است. دولت‌ها تلاش می‌کنند که این پدیده شوم را از میان بردارند. نظام جمهوری اسلامی ایران بعد از شکل‌گیری انقلاب اسلامی در مورد توزیع مجدد درآمد و اجرای عدالت در جامعه تلاش‌های زیادی کرده است که حتی رهبر انقلاب اسلامی حضرت آیت‌الله‌العظمی امام خامنه‌ای (حفظ‌الله) نیز در یکی از سخنرانی‌های خویش بر این موضوع جدی پرداخته و یکی از دلایل استمرار نظام و حکومت فعلی را رفع تبعیض‌های ناروا قلمداد کرده است.

تبعیض اقتصادی در یک کشور پیامدهای تهدیدکننده و مخرب را به دنبال دارد که می‌توان به تهدیدات محیط زیست، جرائم، فساد، فقر، بیکاری، استثمار مسلمین، نابسامانی‌های اقتصادی و دیگر خشونت‌های اجتماعی اشاره کرد. از آنجایی که مردم در قرون اولیه‌ای زندگی‌شان بر قوم و اقارب خود می‌بالیدند و قوم خود را نسبت به دیگری ترجیح داده و تبعیض قائل می‌شدند؛ جا دارد برای نکوهش تبعیض اشاره‌ای به کلام‌الله مجید داشته باشیم که خداوند تبارک‌وتعالی در آیه ۱۳ سوره حجرات می‌فرماید «یا ایها الناس انا خلقناکم من ذکر و انثی و جعلناکم شعوبا و قبائل لتعارفو». این آیه مبارکه صراحتاً بیان می‌کند که همه مردم از یک پدر و مادر آفریده شده‌اند و هیچ قوم و قبیله‌ای از یکدیگر برتری ندارد، هیچ سفیدپوست بر سیاه‌پوست ارجحیت ندارد. صرف به خاطر شناخته شدن به قبائل مختلف تقسیم شده است.

با توجه به بیانات مقام معظم رهبری حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای (حفظ‌الله) و آیه ۱۳ سوره مبارکه حجرات چنین برداشت می‌شود که مهم‌ترین و اصلی‌ترین وظیفه نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران اجرای عدالت و جلوگیری از تبعیض و ناروایی‌هایی است که موجب تهدیدات امنیتی می‌شود و هدف اصلی تحقیق‌کننده نیز آشکار کردن تبعیض و جلوگیری از مشکلات اجتماعی و امنیتی ناشی از این پدیده شوم است؛ تا در صورت وجود تبعیض برای سیاست مردان پیشنهادها و راه‌های حل مناسب ارائه کند. سؤال مطرح است که آیا توزیع بودجه

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-03]

بین استان‌های مختلف بر اساس ظرفیت و نیاز آن‌ها طی سال‌های استقرار دولت دهم و یازدهم صورت گرفته است؟ در این تحقیق به این سؤال پاسخ داده خواهد شد.

در این تحقیق به پنج بخش اساسی برای تحلیل تبعیض اقتصادی در استان‌های کشور ایران پرداخته شده است که در بخش اول مبانی نظری و چگونگی وقوع تبعیض و انواع آن است؛ در بخش دوم پیشینه تحقیق و نتیجه پژوهش دیگران بررسی شده است؛ در قسمت سوم این مقاله پایه‌های شاخص و زیرشاخص‌ها تعیین می‌شود؛ در قسمت چهارم به تجزیه و تحلیل داده‌های جمع‌آوری شده پرداخته شده است؛ و در بخش پنجم جمع‌بندی و پیشنهادها مطرح شده است که بخش نهایی این تحقیق است.

۲. مبانی نظری تبعیض اقتصادی

برای درک بیشتر تبعیض اقتصادی در استان‌های ایران لازم است تا در قدم نخست خود تبعیض[1] تعریف شود. تبعیض در لغت تقسیم کردن و بخشی را از بخشی دیگر جدا کردن است و اصطلاحاً تبعیض عبارت از برخورد یا رفتار غیرمعمول افراد یک جامعه در مورد یک یا چند نفر، مکان و اشیا است که به طور استثنا صورت می‌گیرد؛ و یا اینکه شخصی نسبت به دیگر افراد یک جامعه که دارای عین خصوصیات، لیاقت و امتیازات است ترجیح داده می‌شود[2]. از آنجایی که هدف این تحقیق کشف تبعیض اقتصادی بوده و وجود آن روی امنیت کشور اثرگذار است؛ بنابراین لازم است تا این پدیده از دید قانون اساسی کشور جمهوری اسلامی ایران نیز تعریف شود که چنین ارائه می‌شود: «تبعیض به معنی تخصیص امکانات و درآمدهای ملی به استان‌ها بدون رعایت نیازها و استعدادهای (ظرفیت‌های) استان‌ها که به بهره‌برداری از منابع طبیعی و توزیع فعالیت‌های اقتصادی اثر دارد» (عزتی و همکاران، ۱۳۹۲، ۸۶).

1. Discrimination
2. www.donya-e- eqtesad.com

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-03]

کمیته حقوق بشر نیز به تعریف تبعیض پرداخته و آن را چنین ارائه کرده است: «هرگونه تمایز، انحصار، محدودیت یا اولویتی که بر اساس نژاد، رنگ، جنس، زبان، مذهب، عقیده سیاسی و دیگر عقاید، منشأ ملی یا اجتماعی، اموال، تولد (نسب) یا دیگر وضعیت‌ها صورت گرفته و هدف از آن محروم کردن یا عدم شناسایی حقوق بشری و آزادی‌های اساسی افراد در زندگی اجتماعی، سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و دیگر زمینه‌های عمومی بوده یا چنین اثری داشته باشد» (عزتی و همکاران، ۱۳۹۲، ۳۵).

برای دسته‌بندی تبعیض راه‌های مختلفی وجود دارد که به طور کلی در پنج طبقه؛ گونه‌های تبعیض، زمینه‌های تبعیض، فضای شکل‌گیری تبعیض، جنبه‌های تبعیض و رویکردهای اندازه‌گیری تبعیض خلاصه می‌شود که در زیر شرح داده می‌شود.

گونه‌های تبعیض خود به دسته‌های مثبت بودن و منفی بودن تبعیض تقسیم می‌شود که به تبعیض‌های مستقیم و غیرمستقیم نیز شهرت دارد.

- تبعیض مستقیم: در این تبعیض اگر یکی از افراد یک سازمان یا یک گروه جدا شود و حق آن طوری برآورده شود که از سهم اصلی‌شان کمتر باشد، به این رویکرد تبعیض مستقیم یا تبعیض منفی می‌گویند.
- تبعیض غیرمستقیم: در این نوع تبعیض نیز اگر یک گروه در نظر گرفته شود که یکی از آن‌ها جدا شود و سهمشان چنان جدا شود که از حق او بیشتر باشد، به این نوع تبعیض، تبعیض غیرمستقیم یا تبعیض مثبت گفته می‌شود (عزتی و همکاران، ۱۳۹۱، ۴۰).

زمینه‌های تبعیض بر اساس تحقق آن در عمل است؛ تبعیض در زمینه‌های مختلف انجام می‌شود که مهم‌ترین آن‌ها عبارت‌اند از: تبعیض جنسیتی، نژادی، اعتقادی، بر پایه‌ای مقام و منزلت خانوادگی و اجتماع، ناتوانی، سنی، مزایای کاری و غیره.

فضای تبعیض؛ عمل انجام آن در محیط کاری و استخدام، در محیط آموزشی، در محیط خرید کالا و خدمات، تبعیض در تعیین دستمزد، تبعیض در سرمایه‌گذاری، تبعیض در آموزش و غیره است و انجام این نوع تبعیض را تبعیض در فضای شکل‌گیری می‌نامند.

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-03]

جنبه‌های تبعیض خود به چهار دسته تقسیم می‌شود که تبعیض توسط آن اندازه‌گیری می‌شود و عبارت‌اند از:

- تفاوت پیامد: درجه پیامدهای مختلف را که از وجود تبعیض خلق می‌شود، اندازه‌گیری می‌کنند.
- ایراد عمل: اندازه‌گیری درجه تبعیض در عمل است.
- علیت ربط داده شده به تبعیض: افرادی که در معرض تبعیض قرار گرفته‌اند اندازه‌گیری می‌شود.
- فقدان توجیه: در این مرحله برای وجود تبعیض خلق شده توجیه وجود نداشته یعنی کار نابرابر برای افراد برابر و یا اینکه کار برابر برای افراد نابرابر بدون توجیه در نظر گرفته شده است.

تبعیض با سه رویکرد اصلی اندازه‌گیری می‌شود که عبارت‌اند از: اندازه‌گیری نگرش مردم درباره وجود و اندازه تبعیض در جامعه، اندازه‌گیری تبعیض رخ داده در جامعه و اندازه‌گیری مبارزه با تبعیض در جامعه (عزتی، ۱۳۹۲، ۷۹).

از انواع گوناگون تبعیض؛ یکی از آن‌ها تبعیض بودجه‌ای در عموم کشورها است. با آنکه دولتمردان تلاش می‌کنند تا از فاصله‌های طبقاتی و فقر بکاهند اما بازهم حکمرانان و سیاسیون با ابزارهای پولی و مالی خویش در جامعه به نحوی تبعیض قائل می‌شود. مهم‌ترین و اثرگذارترین نوع تبعیض اقتصادی حکومت بین استان‌ها بودجه‌ریزی است که به بعضی استان‌ها کمتر از سهم حقیقی و به بعضی استان‌ها بیشتر از آنچه که سهمشان است می‌دهند (عزتی و همکاران، ۱۳۹۲، ۱۲۱).

نکته مهم که اساس مکتب اقتصاد اسلامی را تشکیل می‌دهد و اکثر علمای علم اقتصاد از گذشته دور تا اکنون به آن توجه داشته و پیاده کردن آن را در متن جامعه الزامی و ضروری می‌دانند عدالت اقتصادی است. افلاطون روابط اجتماعی را طوری تنظیم و ارزیابی می‌کند تا عدالت در جامعه پدید آید. از نظر افلاطون عدالت اقتصادی دو عامل اساسی دارد که عبارت از

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-03]

۱- تقسیم کار بین طبقات پایین‌دست. ۲- الغای مالکیت خصوصی درباره ثروت و یک نوع اشتراک بین حکمرانان. در عامل اول، هرکس مطابق استعدادش باید کاری را به عهده گیرد و انجام دهد نه اینکه به عهده دیگری واگذارد و از آن درآمدی کسب کند. در عامل دوم، حمکرانان باید مالکیت خصوصی را لغو و از ظلم و تبعیض اقتصادی و آسیب‌پذیری جامعه پرهیز کرده و عدالت را در جامعه اجرا کنند (نظری، ۶۸، ۱۳۸۳).

ارسطو نیز به وجود عدالت در جامعه پرداخته و از نظر وی عدالت در جامعه به سه صورت؛ عدالت کلی، توزیعی و تعویضی اجرا می‌شود. عدالت کلی مشابه فضیلت بوده و منظور از آن جلوگیری از افراط‌وتفریط است. در جامعه عدالت کلی وقتی تحقق می‌یابد که رفتارهای افراد مطابق قانون باشد. در نظریه ارسطو عدالت توزیعی مهم‌ترین نوع عدالت است؛ زیرا توزیع درآمد، ثروت و مشاغل بر اساس شایستگی افراد و جامعه انجام می‌پذیرد و این شایستگی در طبیعت افراد نهفته است. در عدالت تعویضی باید تساوی در مبادله کالاها رعایت شود تا مبادله در جهت طبیعی خود انجام پذیرد(همان، ۷۰). عدالت از موضوعات بسیار مهم در اسلام است به طوری که عده‌ای از علما عدالت را با حق ارتباط می‌دهند؛ یعنی هرجا حقی وجود نداشته باشد عدالت هم موضوعیت دارد.

از آنجایی که مبنای دین مقدس اسلام بر اساس عدالت گذاشته شده است، مقام معظم رهبری بر عدالت در جامعه تأکید و بیان کرده است که «پیشرفت اگر با عدالت همراه نباشد، پیشرفت مورد نظر اسلام نیست. اینی که ما تولید ناخالص ملی را، درآمد عمومی کشور را به یک رقم بالایی برسانیم، اما در داخل کشور تبعیض باشد، نابرابری باشد، عده‌ای آلاف و الوف برای خودشان داشته باشند، عده‌ای در فقر و محرومیت زندگی کنند، این آن چیزی نیست که اسلام می‌خواهد؛ این آن پیشرفتی نیست که مورد نظر اسلام باشد. باید عدالت تأمین بشود» (بیانات در حرم مطهر رضوی ۱۳۸۸/۰۱/۰۱).

در رفع تبعیض اقتصادی مقام معظم رهبری بارها ابراز نظر کرده و موجودیت تبعیض اقتصادی را در جامعه نکوهش کرده‌اند. جناب ایشان دلیل ادامه و مشروعیت حکومت و ارکان نظام را

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-03]

مبارزه با تبعیض می‌دانند. ولی‌فقیه در دیداری با رئیس جمهور و اعضای هیئت دولت وظیفه اصلی و مهم دولت را رفع تبعیض و فساد دانسته و چنین ابراز نظر کردند «مشروعیت من و شما وابسته به مبارزه با فساد، تبعیض و نیز عدالت‌خواهی است. این، پایه مشروعیت ما است. الان درباره مشروعیت حرف‌های زیادی زده می‌شود، بنده هم از این حرف‌ها بلدم، اما حقیقت قضیه این است که اگر ما دنبال عدالت نباشیم، حقیقتاً من که اینجا نشسته‌ام، وجودم نامشروع خواهد بود؛ دیگران هم همین‌طور. ما برای عدالت و رفع تبعیض آمده‌ایم» (بیانات در دیدار رئیس جمهور و اعضای هیئت دولت ۱۳۸۲/۰۶/۵).

در اصول مختلف قانون اساسی ایران از جمله اصول ۱، ۲، ۳، ۱۴، ۱۹، ۲۸، ۶۱، ۱۰۴، ۱۰۷، ۱۰۹، ۱۲۱، ۱۴۷، ۱۵۴، ۱۵۶، ۱۷۰ و ۱۷۳ به موضوع قسط و عدل؛ رفع تبعیض‌های ناروا و ایجاد امکانات عادلانه برای همه، در تمام زمینه‌های مادی و معنوی پرداخته شده است به نحوی که در بهره‌برداری از منابع طبیعی و استفاده از درآمدهای ملی در سطح استان‌ها و توزیع فعالیت‌های اقتصادی میان استان‌ها و مناطق مختلف کشور، نباید تبعیض در کار باشد.

مهم‌ترین هدف بودجه‌ریزی دولت برقراری عدالت و بالا بردن شاخص توسعه انسانی است. توسعه انسانی بر اساس تعریف سازمان ملل متحد دارای سه معیار زندگی سالم و طولانی، برخورداری از دانش کافی و استانداردهای مناسب زندگی است و دولت‌ها تلاش می‌کنند تا این شاخص توسعه را بالا ببرند. از نظر آمارتیاسن توسعه اصولاً به بهبود الگوی زندگی افراد یک جامعه مربوط می‌شود (ربیعی و همکاران، ۱۳۹۵، ۵) که درک عوامل مهم توسعه انسانی و رشد اقتصادی به تصمیم‌گیرندگان دولتی کمک می‌کند تا راه‌های مناسب برای ریشه‌کن کردن پدیده فقر در کشورهای درحال‌توسعه را تعیین کنند.

رشد و توسعه اقتصادی با توسعه منابع انسانی رابطه مستقیم دارد که از یک طرف رشد و توسعه انسانی باعث افزایش شاخص توسعه انسانی می‌شود و از طرف دیگر بهبود شاخص توسعه انسانی سبب تقویت رشد اقتصادی می‌شود؛ یعنی رشد اقتصادی منابعی را به وجود می‌آورد که

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-03]

باعث بهبود شاخص توسعه انسانی می‌شود و در مقابل؛ توسعه نیروی انسانی و افزایش کیفیت زندگی و نیروی کار ماهر در اقتصاد سبب رشد اقتصادی می‌شود (عربی و کاظمی، ۱۳۹۳، ۱۱۲).

۳. پیشینه تبعیض اقتصادی

۳-۱. مطالعات خارجی

اولارت[1] (۲۰۰۴) تحقیقی را تحت نام «تبعیض جنسیتی و رشد» در هند انجام داد و نوشته است که تبعیض جنسیتی یک عامل ناکارآمد بوده و زنان را از بازار کار و موقعیت‌های مدیریتی دور ساخته است. در این تحقیق دو عامل مورد تحقیق قرار گرفته است که یکی تحریف در تخصیص استعداد بین مواضع مدیریتی و دیگری در مورد سرمایه‌گذاری سرمایه انسانی است. در نوع اولی تبعیض جنسیتی سبب کاهش رشد اقتصادی و کاهش سرانه تولید ناخالص داخلی و در نوع دوم تبعیض؛ پایین‌تر بودن تحصیل زنان نسبت به مردان را نشان می‌دهد.

کوفی[2] و گارین[3] (۲۰۰۷) تحقیقی را تحت نام «تعصب و تبعیض اقتصادی» در ایالات متحده آمریکا انجام داده‌اند. این تحقیق نشان‌دهنده شکاف دستمزد نژادی در آمریکا است و این تعصب نژادی بین سیاه‌پوستان و سفیدپوستان در آمریکا و خصوصاً در میان دولتمردان آمریکا است.

تیس فای[4] (۲۰۱۰) تحقیقی را تحت عنوان «تأثیر تبعیض در عملکرد و رضایت شغلی» در کشور انگلستان انجام داده است، نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که رضایت شغلی به طور مستقیم بر عملکرد کسب‌وکار تأثیر می‌گذارد که این رضایت شغلی بر اساس مدیریت مؤثر منابع انسانی بهبود می‌یابد. یافته‌های این تحقیق بیان‌کننده این است که اگر برخورد مساوی میان کارگران زن و مرد بهره‌وری را افزایش ندهد، به طور قطعی نابرابری میان مردان و زنان بر محیط کار تأثیر منفی می‌گذارد.

1. Volart
2. Kofi
3. Guryan
4. Tesfaye

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-03]

اوزر و گونلاگ[1] (۲۰۱۰) تحقیقی را تحت نام «رابطه بین احساس تبعیض، رضایت شغلی و قصد ترک شغل» در ترکیه انجام داده‌اند. اطلاعات این تحقیق از نظرسنجی بر روی ۶۰۰ نمونه تصادفی از حسابداران حرفه‌ای ترکیه به دست آمده است، نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که وجود تبعیض بر قصد ترک شغل اثر مثبت و به رضایت شغلی اثر منفی دارد.

تحقیقی که تحت نام «فقر، تبعیض اقتصادی روی اقلیت و تروریسم داخل» که توسط پیازا[2] (۲۰۱۱) صورت گرفته است، نشان می‌دهد که رابطه بین فقر و تروریسم توجیه‌پذیر نیست بلکه عامل دیگری تحت نام تبعیض اقتصادی بر اقلیت‌ها وارد الگو شده و تروریسم داخلی را توجیه‌پذیر کرده است. نویسنده مقاله نام‌برده تحلیل کرده است که تبعیض اقتصادی علیه اقلیت موجب افزایش تروریسم داخلی می‌شود که درنهایت سطح کلی توسعه اقتصادی را کاهش می‌دهد.

کونتی[3] (۲۰۱۵) تحقیقی را تحت نام «تبعیض مالی و رشد اقتصادی مبتنی بر جنسیت در کشورهای درحال‌توسع» انجام داد و بیان کرد که تبعیض جنسیتی در دسترسی به خدمات رسمی مالی میزان رشد تولید ناخالص داخلی کشورها را به طور قابل توجهی کاهش می‌دهد و با کاهش تبعیض توسعه‌ای مالی بیشتر می‌شود.

غتک و گولد[4] (۲۰۱۵) تحقیقی را تحت نام «توسعه، تبعیض و تروریسم داخلی فراتر از یک رابطه خط» انجام داده و به این نتیجه رسیدند که توسعه اقتصادی با تروریسم رابطه غیرمستقیم دارد و همچنان کشورهای توسعه‌یافته کمتر از کشورهای درحال‌توسعه تروریسم داخلی را تجربه کرده‌اند که کشورهای درحال‌توسعه به تبعیض اقوام در اقلیت بیشتر دامن می‌زنند و این مسئله به افزایش تروریسم داخلی می‌انجامد. نتیجه کلی به‌دست‌آمده از این تحقیق این است که تبعیض اقوام در اقلیت باعث به وجود آمدن تروریسم داخلی و درنهایت باعث کند شدن توسعه اقتصادی می‌شود.

1. Özer and Günlük
2. Piazza
3. Maty Konte
4. Sambuddha Ghatak And Aaron Gold

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-03]

ویرنییرس و والا[1] (۲۰۱۸) تحقیقی را تحت نام «توجیه تبعیض جنسیتی در محیط کار» انجام دادند.

آن‌ها بیان می‌کنند که در کشورهای پیشرفته صنعتی موضوع برابری جنسیتی در اشتغال به یک سیاست تبدیل شده است که هدف آن مقابله با تبعیض جنسیتی در استخدام، حقوق و ارتقای زنان است. با وجود روی دست گرفتن این سیاست‌ها هنوز هم تبعیض جنسیتی در محیط کاری وجود دارد. هدف این تحقیق دلیل وضعیت روانی اجتماعی زنان درگیر در تداوم تبعیض جنسیتی علیه زنان گفته شده است. داده‌های این تحقیق در میان سال‌های ۱۹۹۴ الی ۲۰۱۲ است که از ۵۱۶۳۲ پاسخگو از ۱۸ کشور جمع‌آوری شده است. در معادله ساختاری این تحقیق فرض مادر بودن زنان تأیید می‌شود؛ یعنی دلیل تبعیض در استخدام زنان داشتن فرزند و زندگی خانوادگی است.

ایویند[2] (۲۰۱۹) تحقیقی را تحت عنوان «حمایت از تولیدات داخلی، تبعیض دولت و تجارت بین‌المللی از زمان آغاز بحران مالی جهان» بر اساس روابط تجاری کشورها در عمل انجام داده است. در این مقاله اندازه و میزان تبعیض دولت علیه تجارت بین‌المللی از زمان آغاز بحران مالی جهانی بررسی شده است. پژوهشگر در این تحقیق نوشته است که بدون استفاده از افزایش تعرفه‌های کشوری همانند دهه ۱۹۳۰، دولت‌ها زمین‌های موات و بدون صاحب را به شرکت‌های محلی واگذار کرده‌اند. از نوامبر ۲۰۰۸ به بعد ۷۰ درصد از صادرات کالاهای جهانی تا سال ۲۰۱۳ با تحریفات تجارتی توسط دولت‌ها با هم رقابت کرده‌اند. سیاست‌های موازنه بازرگانی کشور و یارانه‌های انتخابی یکی دیگر از ویژگی‌های پاسخ به سیاست‌های دوره بحران است. شواهد موجود همچنین نشان می‌دهد که با سرمایه‌گذاری‌های مستقیم خارجی به عنوان سرمایه‌گذاری‌های جهانی و شرکت‌های موفق برخورد شده است.

1. Verniers and Vala
2. Evenett

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-03]

استیفان کلاسن[1] (۲۰۱۸) در مقاله‌ای به نقش تبعیض بر رشد اقتصادی در کشورهای درحال‌توسعه پرداخته است نتایج تحقیق نشان می‌دهد که تبعیض بین زنان تأثیر منفی بر رشد اقتصادی کشورها داشته است.

۳-۲. مطالعات داخلی

در کشور جمهوری اسلامی ایران نیز تبعیض اقتصادی و اثرات آن در ابعاد مختلف به طور استانی و کلی بررسی شده است. قابل یادآوری است که رفع تبعیض ناروا اصل موجودیت حکومت امروزی را در کشور جمهوری اسلامی ایران تشکیل می‌دهد و اگر در بعضی مکان‌های خاص از طرف دولت بیشتر از حقشان بودجه اختصاص داده می‌شود، تبعیض ناروا نبوده و به مصلحت عمومی کشور است. از میان پژوهش‌های مختلف صورت‌گرفته، نتیجه چند پژوهش مرتبط با این پژوهش آورده شده که در ادامه ارائه می‌شود.

سفیری (۱۳۸۱) مقاله‌ای را با عنوان «جنسیت و تبعیض دستمزد در کانادا» نوشته است. از جمله متغیرهای مختلف که در این تحقیق در نظر گرفته شده است، میزان دستمزد به عنوان متغیر وابسته و جنسیت به عنوان متغیر مداخله‌گر است. نتایج نشان می‌دهد که تبعیض دستمزد میان زنان و مردان وجود دارد و میزان آن ۹۱۱۲ دلار در سال است؛ و همچنان این تحقیق نشان می‌دهد که ازدواج برای مردان باعث افزایش دستمزد و برای زنان کاهش دستمزد را به همراه دارد.

عزتی و همکارانش (۱۳۹۱) تحقیقی را با عنوان «برآورد اثر تبعیض اقتصادی بین منطقه‌ای بر رشد اقتصادی استان‌های کشور» انجام داده‌اند. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که تبعیض مثبت به نفع استان های با ظرفیت بالا بر رشد اقتصادی اثر منفی دارد و برعکس؛ تبعیض مثبت به نفع استان‌هایی که نیازهای انسانی بیشتری دارد؛ رشد اقتصادی کشور نیز مثبت می‌شود.

عزتی (۱۳۹۲) تبعیض اقتصادی بین منطقه‌ای در ایران را برای سال ۱۳۸۹ بررسی کرده است و در تحقیق خویش سی استان را به دسته‌های زیان‌دیده و سود برده از تبعیض مشخص کرده است.

1. Stephan Klasen

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-03]

در این تحقیق استان‌های خراسان رضوی، اردبیل و اصفهان از جمله استان‌هایی هستند که بر علیه آن تبعیض منفی صورت گرفته و برعکس؛ استان‌های تهران، خوزستان و بوشهر استان‌هایی هستند که برایشان تبعیض مثبت به کار رفته است.

تحقیقی که نیک‌پی طبری و میلاعلمی (۱۳۹۳) با عنوان «اثر تبعیض جنسیتی در آموزش بر رشد اقتصادی کشورهای خاورمیانه و شمال آفریقا» انجام داده‌اند، به این نتیجه رسیده است که نابرابری جنسیتی اثر منفی و معنی‌داری بر رشد اقتصادی دارد و پیشنهاد کرده است که برای افزایش رشد اقتصادی شکاف جنسیتی باید کاهش یابد.

کاوه و رحمانی (۱۳۹۴) مقاله‌ای با عنوان «آیا تبعیض جنسیتی عامل بازدارنده رشد اقتصادی کشورها است؟» را برای بیست و شش کشور در دوره زمانی ۲۰۱۰-۱۹۹۰ نوشته‌اند. در این تحقیق ابعاد مختلف تبعیض جنسیتی شامل تبعیض جنسیتی در آموزش، استخدام و در دستمزد بررسی شده است. نتیجه این تحقیق نشان می‌دهد که تبعیض جنسیتی در آموزش و در دستمزد اثر منفی و تبعیض جنسیتی در استخدام اثر غیرخطی بر رشد اقتصادی می‌گذارد.

تحقیقی که احمدزاده و نصری (۱۳۹۵) با عنوان «بررسی تأثیر زیرساخت‌های اقتصادی و اجتماعی بر شکاف رشد اقتصادی در استان‌های کشور» انجام دادند؛به این نتیجه رسیده است که زیرساخت‌های اقتصادی شامل ارتباطات و انرژی بر رشد اقتصادی تأثیر مثبت و معنی‌داری دارند؛ اما شاخص ترکیبی زیرساخت اجتماعی که شامل بهداشت و آموزش است، تأثیر منفی و معنی‌داری بر رشد اقتصادی استان‌ها دارد. به طوری که مخارج بهداشت دولت اثر مثبت و معنی‌دار و مخارج آموزش اثر منفی و معنی‌دار بر رشد اقتصادی استان‌ها در راستای تأیید همگرایی دارد. تحقیق‌کننده پیشنهاد می‌کند که جهت کاهش شکاف اقتصادی در مناطق مختلف کشور به زیرساخت‌های اقتصادی و بخش بهداشت توجه شده و از تخصیص بودجه بر بخش آموزش کاسته شود.

ملکی شهریور (۱۳۹۷)پژوهشی را با عنوان «تأثیر تبعیض اقتصادی بین منطقه‌ای بر رشد اقتصادی جمهوری اسلامی ایران» انجام داد و به این نتیجه رسید که وجود تبعیض، نابسامانی‌ها در

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-03]

جامعه را افزایش می‌دهد. نتیجه مهم دیگر که از این تحقیق برمی‌آید این است که در بلندمدت افزایش یک‌درصدی شاخص تبعیض اقتصادی بین منطقه‌ای تأثیر منفی بالای تولید ناخالص داخلی داشته و به اندازه ۰/۰۴۸درصد میزان تولید ناخالص داخلی بدون نفت را کاهش می‌دهد و همچنان توزیع ناعادلانه بودجه بین مناطق می‌تواند نقش مثبت درآمدهای نفتی را بر تولید ناخالص داخلی بدون نفت خنثی کند.

٤. روش‌شناسی تحقیق

در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران برای تبعیض اقتصادی بین استان‌ها، شاخصی خاص تعریف نشده است؛ لذا در این قسمت تلاش صورت گرفته تا به تدوین شاخص اقتصادی بین منطقه‌ای پرداخته شود. آنچه در این تحقیق به‌کاربرده می‌شود عبارت است از:

۱. به‌کارگیری بودجه در سطح استان‌ها؛
۲. نیازهای استان‌ها؛
۳. استعدادهای رشد استان‌ها.

مقدار بودجه در سطح هر استان به دو صورت بودجه جاری و سرمایه‌ای تفکیک شده است.

برای محاسبه شاخص‌های نیاز در این مقاله امید به زندگی، بی‌سوادی و جمعیت بیکار هر استان آورده شده است که باید دولت به آن‌ها توجه کرده و برای رفع مشکلات آن اقدام کند.

برای محاسبه استعدادها و رشد هریک از استان‌ها پتانسیل استان‌ها در بخش‌های مهم اقتصادی از جمله بخش کشاورزی، معدن بدون نفت، صنعت، خدمات، جمعیت، مساحت، متخصصین علمی، تعداد کشورهای همسایه هر استان و پتانسیل گردشگری مد نظر است.

برای شاخص‌سازی تبعیض اقتصادی استان‌ها ابتدا زیرشاخص‌ها به صورت زیر معرفی می‌شوند:

۱. بودجه جاری هر استان و درصدی آن از کل کشور؛
۲. بودجه عمرانی هر استان و درصدی آن از کل کشور؛
۳. ارزش افزوده از محصولات کشاورزی هر استان و درصدی آن از کل کشور؛

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-03]

۴. ارزش افزوده معادن بدون نفت هر استان و درصدی آن از کل کشور؛
۵. ارزش افزوده صنعت هر استان و درصدی آن از کل کشور؛
۶. ارزش افزوده انواع خدمات هر استان و درصدی آن از کل کشور؛
۷. جمعیت هر استان و درصدی آن از کل کشور؛
۸. مساحت هر استان و درصدی آن از کل کشور؛
۹. متخصصین علمی هر استان و درصدی آن از کل کشور؛
۱۰. مرز با تعداد کشورها و آب‌های هر استان و درصدی آن از کل کشور؛
۱۱. تعداد مناطق گردشگری ثبت‌شده در سازمان جهانی هر استان و درصدی آن از کل کشور؛
۱۲. تعداد بیکاران هر استان که به ایجاد شغل نیازمند هستند و درصدی آن از کل کشور؛
۱۳. تعداد بی‌سوادان هر استان که به آموزش نیازمند هستند و درصدی آن از کل کشور؛
۱۴. امید به زندگی در هر استان که به خدمات‌رسانی صحت و سلامت نیازمند هستند و درصدی آن از کل کشور.

٤-۱. سهمیه‌بندی استان‌ها

جهت مقایسه و رتبه‌بندی استان‌ها باید سهم هر استان از کل کشور محاسبه شود. برای انجام این کار از روش ذیل استفاده می‌شود:

اگر pPI سهم جمعیت استان i ام و pi جمعیت استان i ام از جمعیت کل کشور در نظر گرفته شود، پس سهم جمعیت استان i ام عبارت‌اند از:

$$pPi = \frac{Pi}{\sum_1^{31} Pi} \qquad (۱)$$

سهم ارزش افزوده هر استان از کل کشور که این ارزش افزوده شامل بخش‌های کشاورزی، معدن بدون نفت، صنعت و انواع خدمات است؛ عبارت‌اند از:

$$pVi = \frac{Vi}{\sum_1^{31} Vi} \qquad (۲)$$

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-03]

در فرمول فوق vi ارزش افزوده استان i ام و pvi سهم ارزش افزوده استان i ام از ارزش افزوده کل کشور است. سهم مساحت هر استان از کل کشور از فرمول ذیل دریافت می‌شود:

$$pMi = \frac{Mi}{\sum_1^{31} Mi} \quad (۳)$$

در فرمول فوق Mi مساحت استان i ام و pMi سهم مساحت استان i ام از مساحت کل کشور است. سهم متخصصین علمی هر استان از کل کشور عبارت‌اند از:

$$pEi = \frac{Ei}{\sum_1^{31} Ei} \quad (۴)$$

در فرمول فوق Ei تعداد متخصصین علمی استان i ام و pEi سهم تعداد متخصصین علمی استان i ام از تعداد متخصصین علمی کل کشور است. سهم مرزهای هر استان از کل کشور عبارت‌اند از:

$$pBi = \frac{Bi}{\sum_1^{31} Bi}. \quad (۵)$$

در فرمول فوق Bi تعداد مرز با کشورهای همسایه یا با آب استان i ام و pBi سهم تعداد مرز با کشورهای همسایه یا با آب استان i ام از سهم مرزها با کشورهای همسایه یا با آب کل کشور است. سهم مناطق گردشگری ثبت شده در سازمان جهانی هر استان از کل کشور عبارت‌اند از:

$$pTPi = \frac{TPi}{\sum_1^{31} TPi}. \quad (۶)$$

در فرمول فوق TPi تعداد مناطق گردشگری استان i ام و pTPi سهم تعداد مناطق گردشگری استان i ام از سهم مناطق گردشگری کل کشور است.

یادآوری می‌شودکه برای شاخص‌های نیاز هر استان زیر شاخص‌های بیکاری، بی‌سوادی و امید به زندگی مد نظر است تا جهت رفع این نیازها دولت در به وجود آوردن اشتغال در استان‌ها، رفع بی‌سوادی و سلامت جامعه تلاش جدی کند. سهم نیاز به کار هر استان از کل کشور عبارت‌اند از:

$$pLi = \frac{Li}{\sum_1^{31} Li} \quad (۷)$$

در فرمول فوق Li تعداد افراد بیکار استان i ام و pLi سهم تعداد بیکاران استان i ام از سهم بیکاران کل کشور است. سهم نیاز آموزشی و رفع بی‌سوادی هر استان از کل کشور عبارت‌اند از:

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-03]

$$pILi = \frac{ILi}{\sum_1^{31} ILi} \quad (۸)$$

در فرمول فوق ILi تعداد بی‌سوادان استان i ام و pILi سهم تعداد بی‌سوادان استان i ام از سهم بی‌سوادان کل کشور است. سهم نیاز به صحت و بهداشت هر استان از کل کشور عبارت‌اند از:

$$pHi = \frac{Hi}{\sum_1^{31} Hi} \quad (۹)$$

در فرمول فوق محقق برای به دست آوردن Hi، امید به زندگی را معکوس کرده است؛ یعنی امید به زندگی استان i ام از عدد صد کم شده است. همچنان برای به دست آوردن pHi استان i ام، از مجموع امید به زندگی تمام استان‌ها عدد صد کم شده است.

سهم بودجه عادی یا جاری هر استان از کل کشور عبارت‌اند از:

$$pGi = \frac{Gi}{\sum_1^{31} Gi} \quad (۱۰)$$

در فرمول فوق Gi هزینه جاری یا عادی استان i ام و pGi سهم هزینه جاری استان i ام از سهم هزینه جاری یا عادی کل کشور است. سهم بودجه عمرانی یا سرمایه‌ای هر استان از کل کشور عبارت‌اند از:

$$pCi = \frac{Ci}{\sum_1^{31} Ci} \quad (۱۱)$$

در فرمول فوق Ci هزینه عمرانی یا سرمایه‌ای استان i ام و pCi سهم هزینه عمرانی استان i ام از سهم هزینه عمرانی کل کشور است.

پس از محاسبه همه نسبت‌ها برای هر استان، از تقسیم سهم بودجه عمرانی و جاری هر استان بر شاخص‌های نیاز و ظرفیت؛ نسبت‌های شاخص‌های تبعیض بر اساس نیاز و ظرفیت به دست می‌آید و در گام بعدی میانگین این نسبت‌ها بر اساس ظرفیت و نیاز به دست می‌آید. پس از دریافت میانگین این دو شاخص، شاخص تبعیض نهایی برای هر استان محاسبه می‌شود. برای محاسبه ضریب تغییرات از تقسیم انحراف معیار ضریب نهایی شاخص تبعیض بر میانگین برای هرسال استفاده می‌شود.

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-03]

۵. تجزیه و تحلیل داده‌ها و اطلاعات

چنانچه از عنوان مقاله استنباط می‌شود، هدف از این تحقیق تدوین شاخص ترکیبی تبعیض در توزیع بودجه بین استان‌های ایران بر اساس اصول قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران در سال‌های ۱۳۸۸، ۱۳۹۲ و ۱۳۹۴ است که نتیجه کلی تحقیق در جدول (۱) نشان داده شده است.

در این تحقیق ابتدا تمام استان‌ها به سه دسته تقسیم‌بندی شده‌اند که به دسته اول یا استان‌های که کمترین شاخص تبعیض را دارا است، تبعیض مستقیم صورت گرفته است. دسته دوم که شاخص آن قیمت متوسط گرفته است، تبعیض مستقیم یا غیرمستقیم صورت نگرفته و دسته سوم استان‌های است که بالاترین قیمت شاخص ترکیبی را دارد و تبعیض غیرمستقیم صورت گرفته است.

در توزیع بودجه جاری نسبت به کشاورزی، شکار، جنگل‌داری و ماهیگیری در سال ۱۳۸۸، استان‌های مازندران، کرمان و اردبیل در بدترین وضعیت و استان‌های ایلام، بوشهر ، و کهکیلویه و بویراحمد در بهترین وضعیت قرار دارند. در توزیع بودجه‌ای عمرانی نسبت به کشاورزی، شکار، جنگل‌داری و ماهیگیری، استان‌های مازندران، اردبیل و گلستان در بدترین وضعیت قرار دارند و استان‌های کهکیلویه و بویراحمد، خوزستان و بوشهر در بهترین وضعیت هستند.

در توزیع بودجه جاری نسبت به معدن، استان‌های یزد، کرمان و مرکزی دارای بدترین وضعیت و استان‌های کرمانشاه، اردبیل و گیلان دارای بهترین شرایط هستند. در توزیع بودجه عمرانی نسبت به معدن، استان‌های یزد، کرمان و مرکزی دارای بدترین وضعیت و استان‌های قزوین، کرمانشاه و خوزستان دارای بهترین وضعیت هستند.

در توزیع بودجه جاری نسبت به صنعت، استان‌های تهران، اصفهان و قزوین دارای بدترین وضعیت و استان‌های سیستان و بلوچستان، کهکیلویه و بویراحمد و ایلام دارای بهترین وضعیت هستند. در توزیع بودجه عمرانی نسبت به صنعت، استان‌های تهران، اصفهان و مرکزی دارای بدترین وضعیت و استان‌های سیستان و بلوچستان، کهکیلویه و بویراحمد و ایلام دارای بهترین وضعیت هستند.

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-03]

در توزیع بودجه جاری نسبت به خدمات، استان‌های تهران، اصفهان و خراسان رضوی دارای بدترین وضعیت و استان‌های خراسان جنوبی، ایلام و کهکیلویه و بویراحمد دارای بهترین وضعیت هستند. در توزیع بودجه عمرانی نسبت به خدمات، استان‌های تهران، مازندران و گیلان در بدترین وضعیت و استان‌های سیستان و بلوچستان، ایلام و کهکیلویه و بویراحمد در بهترین وضعیت قرار دارد.

در توزیع بودجه جاری نسبت به جمعیت، استان‌های تهران، خراسان رضوی و قم دارای بدترین وضعیت و استان‌های سمنان، کهکیلویه و بویراحمد و ایلام دارای بهترین وضعیت هستند. در توزیع بودجه عمرانی نسبت به جمعیت، استان‌های تهران، آذربایجان غربی و مازندران دارای بدترین وضعیت و استان‌های کهکیلویه و بویراحمد، ایلام و بوشهر دارای بهترین وضعیت هستند.

در توزیع بودجه جاری نسبت به مساحت، استان‌های خراسان جنوبی، سمنان و سیستان و بلوچستان دارای بدترین وضعیت و استان‌های مازندران، گیلان و تهران دارای بهترین وضعیت هستند. در توزیع بودجه عمرانی نسبت به مساحت، استان‌های خراسان جنوبی، سمنان و سیستان و بلوچستان دارای بدترین وضعیت و استان‌های بوشهر، خوزستان و تهران دارای بهترین وضعیت هستند.

در توزیع بودجه جاری نسبت به تعداد افراد متخصص علمی، استان‌های تهران، اصفهان و قم در بدترین وضعیت و استان‌های خراسان جنوبی، بوشهر و سیستان و بلوچستان در بهترین وضعیت قرار دارند. در توزیع بودجه عمرانی نسبت به تعداد افراد متخصص علمی، استان‌های تهران، مازندران و گیلان در بدترین وضعیت و استان‌های هرمزگان، بوشهر و سیستان و بلوچستان در بهترین وضعیت قرار دارند.

در توزیع بودجه جاری نسبت به استان‌هایی که با یک یا چند کشور همسایه و یا با آب مرز مشترک دارند، استان‌های اردبیل، سیستان و بلوچستان و آذربایجان غربی در بدترین وضعیت و استان‌های خراسان رضوی، کرمانشاه و مازندران در بهترین وضعیت قرار دارند. در توزیع بودجه عمرانی نسبت به تعداد مرز با کشورهای همسایه یا با آب، استان‌های اردبیل، آذربایجان غربی و

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-03]

گلستان دارای بدترین وضعیت و استان‌های هرمزگان، بوشهر و خوزستان دارای بهترین وضعیت هستند. ۱۴ استان که مرز با دیگر کشورهای همسایه ندارد، این ویژگی خاص را نداشته و در این قسمت، در توزیع بودجه‌های جاری و عمرانی در نظر گرفته نشده‌اند[۱].

در توزیع بودجه جاری نسبت به تعداد مناطق سیاحتی ثبت شده در سازمان جهانی، استان‌های یزد، خراسان جنوبی و کرمان دارای بدترین وضعیت و استان‌های مازندران، خراسان رضوی و تهران در بهترین وضعیت قرار دارند. در توزیع بودجه عمرانی نسبت به تعداد مناطق سیاحتی ثبت شده در سازمان جهانی، استان‌های خراسان جنوبی، یزد و اصفهان در بدترین وضعیت و استان‌های خوزستان، خراسان رضوی و تهران دارای بهترین وضعیت هستند. ۱۳ استان که منطقه سیاحتی ثبت شده در سازمان جهانی ندارد[۲] در توزیع بودجه‌های جاری و عمرانی در نظر گرفته نشده‌اند.

در تشریحات فوق هریک از استان‌ها در زیرشاخص‌هایی تعریف شده که ظرفیت هر استان را نشان می‌دهد؛ موقعیت‌های مختلف رتبه‌بندی را از آن خود کردند و نشان می‌دهد تمام استان‌ها در یک و یا چند زیر شاخص خاص ویژگی قابل تعریف دارد که نسبت به بعضی زیرشاخص‌ها دارای موقعیت بهتر و در بعضی زیرشاخص‌ها دارای موقعیت بدتر است؛ یعنی تمام زیرشاخص‌ها همگن نیستند و نمی‌توان تبعیض به سود یا زیان هر استان را ارائه کرد. برای حصول نتیجه نهایی، توزیع بودجه به نسبت نیازهای استان‌ها را نیز بررسی و ترکیب نهایی را ارائه می‌کنیم.

در توزیع بودجه بر اساس نیازهای هر استان، چنانچه قبلاً نیز تشریح داده شده بود، بیکاری، بی‌سوادی و امید به زندگی در هر استان را بررسی می‌کنیم.

در توزیع بودجه جاری نسبت به بیکاری، استان‌های تهران، همدان و لرستان دارای بدترین وضعیت و استان‌های سمنان، هرمزگان و خراسان جنوبی دارای بهترین وضعیت هستند. در توزیع

---

۱. استان‌هایی که با دیگر کشورها یا با آب مرز مشترک ندارند، عبارت‌اند از: اصفهان، تهران، چهارمحال و بختیاری، زنجان، سمنان، فارس، قزوین، قم، کرمان، کهکیلویه و بویراحمد، لرستان، مرکزی، همدان و یزد.

۲. استان‌هایی که مناطق سیاحتی ثبت شده در سازمان جهانی ندارند، عبارت‌اند از: ایلام، بوشهر، چهارمحال و بختیاری، خراسان شمالی، سمنان، قزوین، قم، کردستان، کهکیلویه و بویراحمد، گیلان، لرستان، هرمزگان و همدان.

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-03]

بودجه عمرانی نسبت به بیکاری، استان‌های تهران، گیلان و همدان دارای بدترین وضعیت و استان‌های سمنان، بوشهر و هرمزگان دارای بهترین شرایط هستند.

در توزیع بودجه جاری نسبت به بی‌سوادی، استان‌های سیستان و بلوچستان، آذربایجان غربی و آذربایجان شرقی دارای بدترین وضعیت و استان‌های یزد، بوشهر و سمنان دارای بهترین وضعیت هستند. در توزیع بودجه عمرانی نسبت به بی‌سوادی، استان‌های آذربایجان غربی، سیستان و بلوچستان و اردبیل دارای بدترین وضعیت و استان‌های یزد، سمنان و بوشهر دارای بهترین وضعیت هستند.

در توزیع بودجه جاری نسبت به امید به زندگی، استان‌های قم، خراسان شمالی و خراسان جنوبی دارای بدترین وضعیت و استان‌های خوزستان، خراسان رضوی و تهران دارای بهترین وضعیت هستند. در توزیع بودجه عمرانی نسبت به امید به زندگی، استان‌های خراسان جنوبی، خراسان شمالی و اردبیل دارای بدترین وضعیت و استان‌های تهران، فارس و خوزستان دارای بهترین وضعیت هستند.

به طور کلی؛ در توزیع میانگین بودجه‌های جاری و عمرانی نسبت به ظرفیت‌های استان‌ها، استان‌های اصفهان، مرکزی و یزد دارای بدترین وضعیت و استان‌های سیستان و بلوچستان، کهکیلویه و بویراحمد و ایلام دارای بهترین وضعیت است. در توزیع میانگین بودجه‌های جاری و عمرانی نسبت به نیازهای استان‌ها، استان‌های اردبیل، چهارمحال و بختیاری و قم دارای بدترین وضعیت و استان‌های هرمزگان، بوشهر و خوزستان دارای بهترین وضعیت هستند.

نتیجه کلی از ترکیب زیرشاخص‌های نیازها و ظرفیت استان‌ها در طول سه سال را در جدول (۱) مشاهده می‌کنید که بیان‌کننده نتیجه نهایی تحقیق برای سال‌های ۱۳۸۸، ۱۳۹۲ و ۱۳۹۴ است.

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-03]

جدول ۱. رتبه‌بندی و تدوین شاخص ترکیبی تبعیض اقتصادی بین استان‌های ایران بر اساس اصول قانون اساسی کشور جمهوری اسلامی ایران در توزیع بودجه دولت در سال‌های (۱۳۸۸، ۱۳۹۲ و ۱۳۹۴)

	سال ۸۸			سال ۹۲		سال ۹۴	
تشریحات	رتبه	استان	شاخص ترکیبی	استان	شاخص ترکیبی	استان	شاخص ترکیبی
استان‌هایی که در توزیع بودجه آن‌ها تبعیض منفی صورت گرفته است.	۱	مرکزی	۱.۰۹	آذربایجان شرقی	۱.۰۴	همدان	۱.۰۶
	۲	قم	۱.۱۲	مرکزی	۱.۰۵	یزد	۱.۰۸
	۳	آذربایجان غربی	۱.۱۹	اصفهان	۱.۰۷	البرز	۱.۰۸
	۴	زنجان	۱.۲۰	البرز	۱.۱۲	مرکزی	۱.۱۱
	۵	همدان	۱.۲۴	قزوین	۱.۱۸	زنجان	۱.۱۵
	۶	اصفهان	۱.۲۶	زنجان	۱.۲۵	آذربایجان شرقی	۱.۲
	۷	آذربایجان شرقی	۱.۲۷	همدان	۱.۲۸	قزوین	۱.۲۳
	۸	چهارمحال و بختیاری	۱.۲۸	آذربایجان غربی	۱.۳	آذربایجان غربی	۱.۳۷
	۹	لرستان	۱.۳۱	لرستان	۱.۳۶	گلستان	۱.۴
	۱۰	قزوین	۱.۳۲	فارس	۱.۴۴	کرمان	۱.۴۶
استان‌هایی که در توزیع بودجه آن‌ها تبعیض صورت نگرفته است (استان‌های میانه)	۱۱	اردبیل	۱.۳۶	خراسان رضوی	۱.۴۶	لرستان	۱.۵۳
	۱۲	خراسان شمالی	۱.۴۳	کرمان	۱.۵۱	هرمزگان	۱.۵۳
	۱۳	یزد	۱.۴۴	یزد	۱.۵۱	سمنان	۱.۵۴
	۱۴	گلستان	۱.۴۸	قم	۱.۶۴	اصفهان	۱.۵۵
	۱۵	خراسان رضوی	۱.۵۷	گلستان	۱.۶۵	خراسان رضوی	۱.۵۶
	۱۶	گیلان	۱.۶۰	هرمزگان	۱.۷۵	فارس	۱.۵۷
	۱۷	مازندران	۱.۶۱	سمنان	۱.۸۳	چهارمحال و بختیاری	۱.۶
	۱۸	فارس	۱.۶۲	کردستان	۱.۸۸	تهران	۱.۷۳

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-03]

ادامه جدول ۱. رتبه‌بندی و تدوین شاخص ترکیبی تبعیض اقتصادی بین استان‌های ایران بر اساس اصول قانون اساسی کشور جمهوری اسلامی ایران در توزیع بودجه دولت در سال‌های (۱۳۸۸، ۱۳۹۲ و ۱۳۹۴)

	سال ۸۸			سال ۹۲		سال ۹۴	
تشریحات	رتبه	استان	شاخص ترکیبی	استان	شاخص ترکیبی	استان	شاخص ترکیبی
(استان‌های میانه)	۱۹	کرمان	۱.۶۳	اردبیل	۱.۹۴	مازندران	۱.۸۶
	۲۰	خراسان جنوبی	۱.۶۳	خراسان جنوبی	۱.۹۴	اردبیل	۱.۸۸
استان‌هایی که در توزیع بودجه آن‌ها تبعیض مثبت صورت گرفته است.	۲۱	سمنان	۱.۷۵	چهارمحال و بختیاری	۱.۹۸	سیستان و بلوچستان	۱.۹۲
	۲۲	کردستان	۱.۷۶	گیلان	۲.۰۷	کردستان	۱.۹۸
	۲۳	کرمانشاه	۱.۸۲	مازندران	۲.۱۶	گیلان	۲.۰۶
	۲۴	سیستان و بلوچستان	۱.۹۱	سیستان و بلوچستان	۲.۳۳	کهکیلویه و بویراحمد	۲.۰۷
	۲۵	هرمزگان	۲.۰۳	کهکیلویه و بویراحمد	۲.۳۴	خوزستان	۲.۱۱
	۲۶	تهران	۲.۰۴	تهران	۲.۳۶	کرمانشاه	۲.۱۳
	۲۷	کهکیلویه و بویراحمد	۲.۲۳	خوزستان	۲.۴۳	خراسان جنوبی	۲.۱۶
	۲۸	ایلام	۲.۳۴	کرمانشاه	۲.۴۳	خراسان شمالی	۲.۴
	۲۹	بوشهر	۲.۳۵	ایلام	۲.۹۱	ایلام	۲.۸۱
	۳۰	خوزستان	۲.۶۷	بوشهر	۲.۹۶	قم	۲.۹۲
	۳۱			خراسان شمالی	۳.۶۲	بوشهر	۳.۵۳

مأخذ: یافته‌های پژوهش

چنانچه در جدول (۱) مشاهده می‌شود، در توزیع بودجه نسبت به نیازها و ظرفیت‌های استان‌ها در سال ۱۳۸۸؛ استان‌های مرکزی، قم، آذربایجان غربی و هفت استان دیگر در بدترین وضعیت قرار دارند که تبعیض مستقیم صورت گرفته و به ضرر آن‌ها است. در توزیع بودجه نسبت به نیازها و ظرفیت‌های استان‌ها؛ اردبیل، خراسان شمالی، یزد و هفت استان دیگر تبعیض مستقیم یا غیرمستقیم صورت نگرفته و توزیع بودجه مطابق با نیازها و ظرفیت‌هایشان است. در توزیع بودجه

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-03]

نسبت به نیازها و ظرفیت‌های استان‌ها؛ سمنان، کردستان، کرمانشاه و هفت استان دیگر تبعیض غیرمستقیم صورت گرفته است که به سود آن‌ها است.

در این قسمت از تحقیق به بررسی داده‌های سال ۱۳۹۲ می‌پردازیم که همانند سال ۱۳۸۸ تحلیل می‌شود.

به طور کلی؛ در توزیع میانگین بودجه‌های جاری و عمرانی نسبت به ظرفیت‌های استان‌ها؛ استان‌های اصفهان، آذربایجان شرقی و مرکزی دارای بدترین وضعیت و استان‌های کرمانشاه، ایلام و خراسان شمالی دارای بهترین وضعیت هستند. در توزیع میانگین بودجه‌های جاری و عمرانی نسبت به نیازهای استان‌ها؛ استان‌های البرز، قزوین و اردبیل دارای بدترین وضعیت و استان‌های خوزستان، خراسان شمالی و بوشهر دارای بهترین وضعیت هستند.

چنانچه در جدول (۱) مشاهده می‌شود،در توزیع بودجه نسبت به نیازها و ظرفیت‌های استان‌ها در سال ۱۳۹۲؛ استان‌های آذربایجان شرقی، مرکزی، اصفهان و هفت استان دیگر در بدترین وضعیت قرار دارند که در آن‌ها تبعیض مستقیم صورت گرفته و به ضرر آن‌ها است. در توزیع بودجه نسبت به نیازها و ظرفیت‌های استان‌ها؛ خراسان رضوی، کرمان، یزد و هفت استان دیگر تبعیض مستقیم یا غیرمستقیم صورت نگرفته و توزیع بودجه مطابق با نیازها و ظرفیت‌هایشان است. در توزیع بودجه نسبت به نیازها و ظرفیت‌های استان‌های چهارمحال و بختیاری، گیلان، مازندران، و هشت استان دیگر تبعیض غیر مستقیم صورت گرفته است که به سود آن‌ها است.

در این قسمت از تحقیق به بررسی داده‌های سال ۱۳۹۴ می‌پردازیم که همانند سال‌های ۱۳۸۸ و ۱۳۹۲ تحلیل می‌شود.

به طور کلی؛ در توزیع میانگین بودجه‌های جاری و عمرانی نسبت به ظرفیت‌های استان‌ها؛ استان‌های یزد، مرکزی و کرمان دارای بدترین وضعیت و استان‌های بوشهر، قم و ایلام دارای بهترین وضعیت هستند. در توزیع میانگین بودجه‌های جاری و عمرانی نسبت به نیازهای استان‌ها؛ استان‌های البرز، قزوین و اردبیل دارای بدترین وضعیت و استان‌های خوزستان، قم و بوشهر دارای بهترین وضعیت هستند.

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-03]

چنانچه در جدول (۱) مشاهده می‌شود در توزیع بودجه نسبت به نیازها و ظرفیت‌های استان‌ها در سال ۱۳۹۴؛ استان‌های همدان، یزد، البرز و هفت استان دیگر در بدترین وضعیت قرار دارند که در آن‌ها تبعیض مستقیم صورت گرفته و به ضرر آن‌ها است. در توزیع بودجه نسبت به نیازها و ظرفیت‌های استان‌ها؛ لرستان، هرمزگان، سمنان و هفت استان دیگر تبعیض مستقیم یا غیرمستقیم صورت نگرفته و توزیع بودجه مطابق با نیازها و ظرفیت‌هایشان است. در توزیع بودجه نسبت به نیازها و ظرفیت‌های استان‌ها؛ سیستان و بلوچستان، کردستان، گیلان و هشت استان دیگر تبعیض غیرمستقیم صورت گرفته است که به سود آن‌ها است.

اگر میانگین شاخص‌های تبعیض اقتصادی این سه سال را بر اساس توزیع بودجه‌های عمرانی و جاری بر پایه نیاز و ظرفیت هر استان دریابیم، به نتیجه دیگری می‌رسیم که در جدول (۲) نشان داده شده است.

جدول ۲. میانگین تبعیض بین استان‌های ایران در توزیع بودجه دولت (سال‌های ۱۳۸۸، ۱۳۹۲ و ۱۳۹۴)

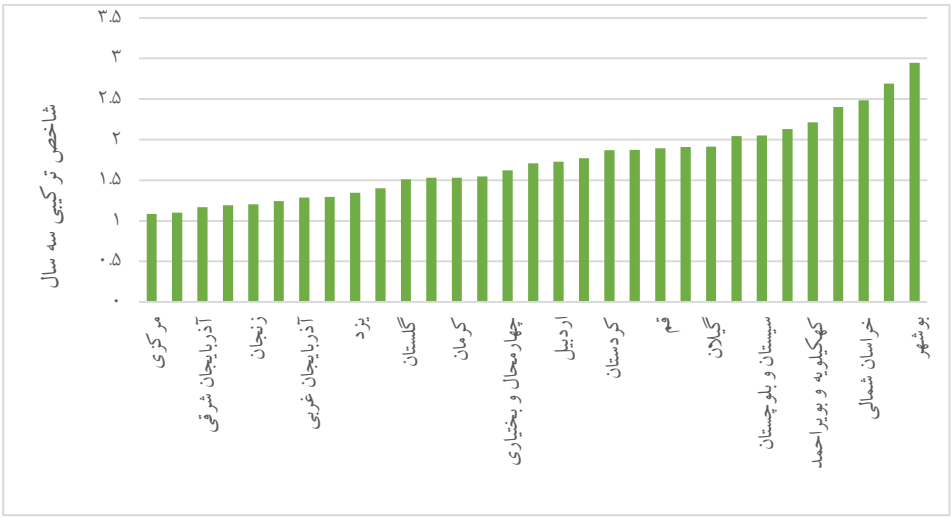
تشریحات	رتبه	استان	میانگین سه سال
استان‌هایی که در توزیع بودجه آن‌ها تبعیض منفی صورت گرفته است	۱	مرکزی	۱.۰۹
	۲	البرز	۱.۱۰
	۳	آذربایجان شرقی	۱.۱۷
	۴	همدان	۱.۱۹
	۵	زنجان	۱.۲۰
	۶	قزوین	۱.۲۴
	۷	آذربایجان غربی	۱.۲۹
	۸	اصفهان	۱.۲۹
	۹	یزد	۱.۳۴
	۱۰	لرستان	۱.۴۰
استان‌هایی که در توزیع بودجه آن‌ها تبعیض صورت نگرفته است (استان‌های میانه)	۱۱	گلستان	۱.۵۱
	۱۲	خراسان رضوی	۱.۵۳
	۱۳	کرمان	۱.۵۳

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-03]

ادامه جدول ۲. میانگین تبعیض بین استان‌های ایران در توزیع بودجه دولت (سال‌های ۱۳۸۸، ۱۳۹۲ و ۱۳۹۴)

تشریحات	رتبه	استان	میانگین سه سال
(استان‌های میانه)	۱۴	فارس	۱.۵۴
	۱۵	چهارمحال و بختیاری	۱.۶۲
	۱۶	سمنان	۱.۷۱
	۱۷	اردبیل	۱.۷۳
	۱۸	هرمزگان	۱.۷۷
	۱۹	کردستان	۱.۸۷
	۲۰	مازندران	۱.۸۸
استان‌هایی که در توزیع بودجه آن‌ها تبعیض مثبت صورت گرفته است	۲۱	قم	۱.۹۰
	۲۲	خراسان جنوبی	۱.۹۱
	۲۳	گیلان	۱.۹۱
	۲۴	تهران	۲.۰۴
	۲۵	سیستان و بلوچستان	۲.۰۵
	۲۶	کرمانشاه	۲.۱۳
	۲۷	کهکیلویه و بویراحمد	۲.۲۱
	۲۸	خوزستان	۲.۴۰
	۲۹	خراسان شمالی	۲.۴۹
	۳۰	ایلام	۲.۶۹
	۳۱	بوشهر	۲.۹۵

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-03]

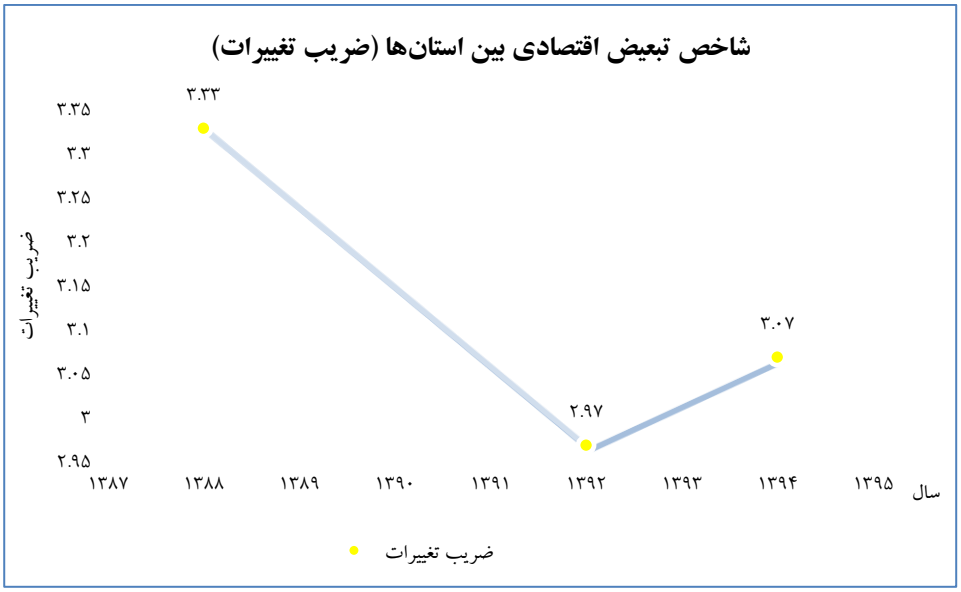
مأخذ: یافته‌های پژوهش

نمودار ۱. میانگین تبعیض بین استان‌های ایران در توزیع بودجه دولت (سال‌های ۱۳۸۸، ۱۳۹۲ و ۱۳۹۴)

در جدول (۲) و نمودار (۱) مشاهده می‌شود در میانگین سه‌ساله توزیع بودجه نسبت به نیازها و ظرفیت‌ها؛ استان‌های مرکزی، البرز، آذربایجان شرقی و هفت استان دیگر در بدترین وضعیت قرار دارند که در آن‌ها تبعیض مستقیم صورت گرفته و به ضرر آن‌ها است. در توزیع بودجه نسبت به نیازها و ظرفیت‌های استان‌های گلستان، خراسان رضوی، کرمان و هفت استان دیگر تبعیض مستقیم یا غیر مستقیم صورت نگرفته و توزیع بودجه مطابق با نیازها و ظرفیت‌هایشان است. در توزیع بودجه نسبت به نیازها و ظرفیت‌های استان‌های قم، خراسان جنوبی، گیلان و هفت استان دیگر تبعیض غیرمستقیم صورت گرفته است که به سود آن‌ها است.

اگر ضریب تغییرات شاخص ترکیبی هرسال را محاسبه کنیم؛ تبعیض بین منطقه‌ای برای سال‌های ۱۳۸۸، ۱۳۹۲ و ۱۳۹۴ به ترتیب عبارت‌اند از ۳.۳۳، ۲.۹۷ و ۳.۰۷، که از میان سال‌های تحقیق شده سال ۱۳۹۲ کمترین تبعیض بودجه‌ای را دارا است.

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-03]

نمودار ۲. شاخص تبعیض اقتصادی در توزیع بودجه‌های جاری و عمرانی دولت بر اساس ظرفیت و نیاز استان‌ها در سال‌های (۱۳۸۸، ۱۳۹۲ و ۱۳۹۴)

نتیجه بررسی تبعیض اقتصادی بر اساس ضریب تغییرات چنانچه در نمودار فوق رسم شده؛ نشان می‌دهد که بین سال‌های ۱۳۸۸، ۱۳۹۲ و ۱۳۹۴، در سال ۱۳۹۲ نسبت به دو سال دیگر کمترین تبعیض اقتصادی بین استان‌ها صورت گرفته است. به همین ترتیب در سال ۱۳۹۴ تبعیض کمتری نسبت به سال ۱۳۸۸ وجود داشته است.

٦. نتیجه‌گیری و پیشنهادها

در این تحقیق تبعیض به پنج طبقه گونه زمینه، فضا، جنبه و رویکردهای اندازه‌گیری تقسیم‌بندی می‌شود که از انواع پنج‌گانه آن؛ نوع گونه تبعیض کاربرد زیادی داشته که خود به دو نوع تبعیض مستقیم و تبعیض غیرمستقیم تقسیم‌بندی شده است. در قانون اساسی کشور به رفع تبعیض ناروا تأکید زیاد شده و طبق فرمایش‌های رهبر انقلاب اسلامی؛ هدف حکومت و نظام کنونی کشور ایران رفع تبعیض ناروا است. نحوه تحلیل که در این تحقیق به کار برده شده است، روش تجزیه و

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-03]

تحلیل دیتا برای تدوین شاخص تبعیض بر اساس اصول قانون اساسی کشور است. در تحلیل دیتای این تحقیق؛ بودجه‌های جاری و عمرانی بر هریک از زیرشاخص‌ها تقسیم شد و در آخر ترکیب صورت گرفته است.

در توزیع بودجه نسبت به نیازها و ظرفیت‌ها در سال ۱۳۸۸؛ استان‌های مرکزی، قم، آذربایجان غربی و هفت استان دیگر در بدترین وضعیت قرار دارند که تبعیض مستقیم صورت گرفته و به ضرر آن‌ها است. در توزیع بودجه نسبت به نیازها و ظرفیت‌های استان‌های اردبیل، خراسان شمالی، یزد و هفت استان دیگر تبعیض مستقیم یا غیرمستقیم صورت نگرفته و توزیع بودجه مطابق با نیازها و ظرفیت‌هایشان است. در توزیع بودجه نسبت به نیازها و ظرفیت‌های استان‌های سمنان، کردستان، کرمانشاه و هفت استان دیگر تبعیض غیرمستقیم صورت گرفته است که به سود آن‌ها است.

در توزیع بودجه نسبت به نیازها و ظرفیت‌های سال ۱۳۹۲؛ استان‌های آذربایجان شرقی، مرکزی، اصفهان و هفت استان دیگر در بدترین وضعیت قرار دارند که در آن‌ها تبعیض مستقیم صورت گرفته و به ضرر آن‌ها است. در توزیع بودجه نسبت به نیازها و ظرفیت‌های استان‌های خراسان رضوی، کرمان، یزد و هفت استان دیگر تبعیض مستقیم یا غیرمستقیم صورت نگرفته و توزیع بودجه مطابق با نیازها و ظرفیت‌هایشان است. در توزیع بودجه نسبت به نیازها و ظرفیت‌های استان‌های چهارمحال و بختیاری، گیلان، مازندران و هشت استان دیگر تبعیض غیر مستقیم صورت گرفته است که به سود آن‌ها است.

در توزیع بودجه نسبت به نیازها و ظرفیت‌های سال ۱۳۹۴؛ استان‌های همدان، یزد، البرز و هفت استان دیگر در بدترین وضعیت قرار دارند که در آن‌ها تبعیض مستقیم صورت گرفته و به ضرر آن‌ها است. در توزیع بودجه نسبت به نیازها و ظرفیت‌های استان‌های لرستان، هرمزگان، سمنان و هفت استان دیگر تبعیض مستقیم یا غیرمستقیم صورت نگرفته و توزیع بودجه مطابق با نیازها و ظرفیت‌هایشان است. در توزیع بودجه نسبت به نیازها و ظرفیت‌های استان‌های سیستان و بلوچستان، کردستان، گیلان و هشت استان دیگر تبعیض غیرمستقیم صورت گرفته است که به سود آن‌ها است.

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-03]

در میانگین سه‌ساله توزیع بودجه نسبت به نیازها و ظرفیت‌ها؛ استان‌های مرکزی، البرز، آذربایجان شرقی و هفت استان دیگر در بدترین وضعیت قرار دارند که در آن‌ها تبعیض مستقیم صورت گرفته و به ضرر آن‌ها است. در توزیع بودجه نسبت به نیازها و ظرفیت‌های استان‌های گلستان، خراسان رضوی، کرمان و هفت استان دیگر تبعیض مستقیم یا غیرمستقیم صورت نگرفته و توزیع بودجه مطابق با نیازها و ظرفیت‌هایشان است. در توزیع بودجه نسبت به نیازها و ظرفیت‌های استان‌های قم، خراسان جنوبی، گیلان و هشت استان دیگر تبعیض غیرمستقیم صورت گرفته است که به سود آن‌ها است.

ضریب تغییرات شاخص ترکیبی تبعیض بین منطقه‌ای برای سال‌های تحقیق شده به ترتیب عبارت‌اند از: ۳.۳۳، ۲.۹۷ و ۳.۰۷. نتیجه این تحقیق بر اساس ضریب تغییرات نشان می‌دهد که در بین سال‌های ۱۳۸۸، ۱۳۹۲ و ۱۳۹۴، در سال ۱۳۹۲ نسبت به دو سال دیگر کمترین تبعیض اقتصادی بین استان‌ها صورت گرفته و به همین ترتیب در سال ۱۳۹۴ تبعیض کمتری نسبت به سال ۱۳۸۸ وجود داشته است.

٦-١. پیشنهادها

- برای کاهش تبعیض بین استان‌های کشور، سیاست‌گذاران اقتصادی ملاک توزیع در بودجه بین مناطق را می‌بایست بر اساس رفع نیازهای آموزشی و بهداشتی و افزایش اشتغال در این استان‌ها قرار دهند؛
- با در نظر داشت سهم قابل توجه بخش‌های کشاورزی و معادن در استان‌های مختلف کشور توزیع بودجه در این استان‌ها به‌ویژه استان‌های مرزی، می‌بایست سیاست‌گذاران در جهت رونق تولید در بخش خدمات، کشاورزی و معادن اقدامات لازم را انجام دهد؛
- در به‌کارگیری نیروی انسانی در مناطق مختلف کشور ملاک عمل می‌بایست استفاده از ظرفیت نیروی انسانی بومی این مناطق باشد؛
- سیاست‌گذاری در سطح کلان و منطقه جهت شناسایی و معرفی ظرفیت‌های گردشگری و توریستی استان‌ها در صحنه داخلی و خارجی صورت بگیرد؛

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-03]

- با توجه به اینکه توزیع بودجه بین استان‌های مرکزی، البرز، آذربایجان شرقی، همدان، زنجان، قزوین، آذربایجان غربی، اصفهان، یزد و لرستان در سال‌های دولت دهم و یازده به نفع آن‌ها نبوده است، در لوایح بودجه سنواتی می‌بایست به این استان‌ها توجه ویژه صورت گیرد؛
- استفاده از منابع قانون استفاده متوازن کشور برای ارتقا شاخص‌های آموزشی، بهداشتی و بیکاری استان‌هایی که طی این سال‌ها توزیع بودجه به نفع آن‌ها نبوده است؛
- استفاده از منابع تبصره ۱۸ قانون بودجه کشور جهت کاهش شاخص بیکاری، در استان‌هایی که توزیع بودجه به ضرر آن‌ها بوده است.

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-03]

منابع

قرآن کریم.

قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران.

احمدزاده، خالد و نصری شعله (۱۳۹۵). «بررسی تأثیر زیرساخت‌های اقتصادی و اجتماعی بر شکاف رشد اقتصادی در استان‌های ایران». *فصلنامه علمی پژوهشی*. پژوهش‌های رشد و توسعه اقتصادی. سال هشتم. شماره ۳۰. صص ۱۴۵-۱۶۶.

بیانات مقام معظم رهبری برگرفته از سایت :http://farsi. khamenei. ir

ربیعی، مهناز؛ سلحشور، حمید و علی افشار رضایی (۱۳۹۵). «عوامل مؤثر بر رشد اقتصادی ایران با توجه به نقش شاخص‌های توسعه انسانی». پنجمین کنفرانس بین‌المللی پژوهش‌های نوین در مدیریت، اقتصاد و حسابداری. صص ۱-۱۱.

سالنامه آماری سازمان میراث، فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری (جلد اول)

سفیری، خدیجه (۱۳۸۱). «جنسیت و تبعیض دستمزد در کانادا». *فصلنامه علوم انسانی*. پیاپی ۴۴-۴۵.(زمستان ۸۱ و بهار ۱۳۸۲). صص ۱۵۵-۱۷۷.

عزتی، مرتضی؛ شهریاری، لیلا؛ نجفی، محدثه و علی شفیعی (۱۳۹۱). «برآورد اثر تبعیض اقتصادی بین منطقه‌ای بر رشد اقتصادی استان‌های کشور». *فصلنامه علمی پژوهشی*. پژوهش‌های رشد و توسعه اقتصادی. سال سوم. شماره ۱۲. صص ۳۹- ۵۶.

عزتی، مرتضی (۱۳۹۲). «تبعیض اقتصادی بین منطقه‌ای در ایران». *فصلنامه سیاست‌های راهبردی و کلان*. سال ۱. شماره ۳. صص ۷۷-۱۰۲.

عزتی، مرتضی؛ سیف‌اله، مراد و مجتبی ملکی شهریور (۱۳۹۲). «شاخص‌سازی تبعیض اقتصادی به عنوان زمینه‌ساز تهدید نرم و ارزیابی آن در جمهوری اسلامی ایران». *فصلنامه مطالعات راهبردی بسیج*. سال ۱۶. شماره ۶۱. صص ۱۱۷-۱۴۹.

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-03]

عربی، زهرا و ابوطالب کاظمی (۱۳۹۳). «تأثیر شاخص توسعه انسانی بر تولید ناخالص داخلی ایران». *فصلنامه علمی پژوهشی پژوهش‌های رشد و توسعه اقتصادی*. سال ۵. شماره ۱۷. صص ۱۲۴-۱۰۹.

کاوه، سپیده و تیمور رحمانی (۱۳۹۴). «آیا تبعیض جنسیتی عامل بازدارنده رشد اقتصادی کشورهاست؟». *فصلنامه تحقیقات اقتصادی*. پیاپی . ۱۱۲صص ۶۱۶-۵۹۳.

ملکی شهریور، مجتبی (۱۳۹۷). «تأثیر تبعیض اقتصادی بین منطقه‌ای بر رشد اقتصادی جمهوری اسلامی ایران». *فصلنامه توسعه و راهبرد*. شماره ۵۴. صص ۳۰-۶۳.

نظری، حسن (۱۳۸۳). «عدالت اقتصادی از نظر افلاطون، ارسطو و اسلام». *مجله اقتصاد اسلامی*. سال ۴. صص ۶۵-۸۱.

نیک‌پی طبری، آتنا و زهرا میلاعلمی (۱۳۹۳). «اثر تبعیض جنسیتی در آموزش بر رشد اقتصادی کشورهای خاورمیانه و شمال آفریقا». *فصلنامه سیاست‌گذاری پیشرفت اقتصادی دانشگاه الزهرا (س)*. سال ۲. شماره ۳. صص ۹۵- ۱۲۰.

Berta Esteve-Volart. (2004). "Gender Discrimination and Growth", *London School of Economics and political Science*.

Evenett Simon J. (2019). "Protectionism, state discrimination, and international business since the onset of the Global Financial Crisis", *Journal of International Business Policy*, Vol. 2, PP. 9–36.

Kerwin Kofi Charles, Jonathan Guryan. (2007), "prejudice and the economics of discrimination", *National BUREAU of economic research*. Cambridge, MA 02138.

Maty Konte. (2015), "Gender-based Financial Discrimination and Economic Growth in Developing Countries", United-Nations University.

Ozer, G. and Mehmet, G. (2010), "The Effects of Discrimination Perception and Job Satisfaction on Turkish Public Accountants' Turnover Intention", *African Journal of Business Management*, Vol. 4(8), pp. 1500-1509.

Piazza, J.A. (2011), "Poverty, Minority Economic Discrimination and Domestic Terrorism", *Journal of Peace Research*, Vol. 48(3), pp. 339-353.

Sambuddha Ghatak, Aaron Gold. (2015), "Development, discrimination, and Domestic terrorism: Looking Beyond a linear relationship", *Conflict Management and Peace Science*, PP. 1–22.

Stephan Klasen. (2018), "The Impact of Gender Inequality on Economic Performance in Developing Countries", *Annual Review of Resource Economics*, Vol. 10, pp 279-298.

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-03]

Tesfaye Yodit. (2010), "the effect of discrimination on job Performance and job satisfaction", Wolverhampton Business School, University of Wolverhampton. Pp. 1-44.

Verniers Catherine, Jorge Vala. (2018), "Justifying gender discrimination in the workplace: The mediating role of motherhood myths", *Institute of Social Sciences*, University of Lisbon, Portugal, and supported by a travel grant of the European Association for Social Psychology.pp 1-23

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-03]

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-03]

[Downloaded from qjfep.ir on 2026-11-03]